

ETICA PERSONALISMULUI ENERGETIC A LUI CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU

CONSTANTIN STROE

The ethics of energetic personalism of Constantin Rădulescu-Motru. In his approach, the author aims at clarifying the novel aspects in Constantin Rădulescu-Motru ethical conception deriving from its whole original philosophical system – *Energetic Personalism*. In this respect, the author highlights C. Rădulescu-Motru's observation of contemporary philosophical morals (ethical theories) drawbacks as due to 'their static content', which impedes both on present morality (as such), and on the moral ideal, making it inoperative: a simple theoretical postulate required by the moral system construction, to never be applied. However, C. R.-Motru claims that his *Moral of Energetic Personalism* is based on human life evolution as a fundamental reality, and consequently, these concepts of society and man with a vocation are defined taking into account their evolution; therefore, his moral content is not static, but on the contrary, dynamic, as a natural outcome from the point of view of evolution. Referring to this specific content, C. Rădulescu-Motru points out that his *Moral of vocation man* focuses primarily on *vocation man* moral duties towards himself and the society in which he lives.

Key words: ethical theories, C. Rădulescu-Motru, Moral of Energetic Personalism, Moral of vocation man.

În opinia mea, lucrările lui C. Rădulescu-Motru ce se înscriu în perimetrul eticii pot fi incluse în „cea de a doua grupă de interes major a activității teoretice a filosofului”¹, alături de „lucrările de antropologie și psihologie socială” care, după părerea exprimată de Vasile Popescu², constituie osatura și substanța acestei grupe. Căci, catalogat de personalitățile filosofice care l-au cunoscut și i-au comentat opera – Eugeniu Speranția, Mihai Ralea, Vasile Băncilă, Iosif Brucăr, C. Georgiade, Tudor Vianu – cu atribute definitorii ca psiholog, filosof al culturii, pedagog, metafizician, antropolog, îndrumător cultural, „Singur Ion Petrovici, într-o frază pe care o

¹ Vasile Popescu, *Formulări și re-formulări de istorie a eticii și filosofiei românești – Studii critice și ipoteze*, vol. I, București, Editura Arvin Press, 2004, p. 82.

² Vasile Popescu, într-o încercare de a grupa vasta operă a lui C.R. Motru, pentru o abordare cât mai sistematică a remarcabilului său efort de cercetare, stabilește patru grupe tematice: prima este formată din lucrările ce aparțin ariei esențiale pentru opera sa – filosofia (metafizica, teoria cunoașterii, istoria filosofiei); a doua include lucrările de antropologie și psihologie socială; a treia integrează științele consacrate problemelor general culturale; a patra, ultima, este constituită din studiile consacrate problemelor sociale și politice (a se vedea, Vasile Popescu, *op. cit.*, pp. 82–83).

apreciem de «circumstanță» se oprește și asupra tematicii morale, mai mult însă ca «posibilitate», în opera lui C.R. Motru, fără a dezvolta, nici concretiza»³.

Or, „În realitate – apreciază Vasile Popescu, apreciere la care subscriu întru totul – reflecția etică a fost, pentru autorul *Vocației*, o permanență teoretică esențială, un mod de a exista ca gânditor filosof. Ceea ce am semnalat, și în volumul de față, propunând denumirea sintetică de «pro-etică» sau aceea de «sistem etic implicit» pentru considerațiile de filozofie morală ale lui Motru»⁴. Și, în alt loc, același autor precizează: „Constantin Rădulescu-Motru nu a redactat vreun curs sau manual specializat și ordonat de etică, iar în afara unei comunicări academice din 1946 (...), filosoful român nu are nici măcar un singur volum consacrat exclusiv filosofiei sau sociopsihologiei moralei. Și totuși, contribuția sa veritabilă la elucidarea diferitelor chestiuni de filozofie morală nu poate fi trecută cu vederea de către oricine ar încerca să înfățișeze un tablou al cugetării etice specializate românești. După opinia noastră (a lui V. Popescu – n.n., C.S.), Motru poate fi socotit la fel de bine etician, cum este considerat filosof, sociolog, psiholog, logician etc.»⁵.

Același autor nutrește convingerea că la C.R. Motru este vorba de o „existență concomitentă a conceptelor filosofice și a celor etice»⁶, argumentul său fiind acela că, la Motru, „În primul rând este vorba, credem, de o construcție teoretică, în timp, realizată efectiv, printr-un *summum* de lucrări ample, lucrări care se completează și, pe rând, pregătesc și «însămânțează» terenul conceptual al următorului volum»⁷.

Într-o astfel de abordare întrezărim ideea, la care achiesez, că lucrările timpurii ale lui Motru au pregătit apariția a ceea ce, spre sfârșitul activității sale creatoare, el însuși a numit etica personalismului energetic. „Opțiunea noastră recunoaște întemeierea considerentului de mai sus, dar valorifică mai ales importanța volumului din 1908 (este vorba de *Puterea sufletească* – n.n., C. S.) pentru etica personalismului energetic»⁸, scrie cu îndreptățită convingere Vasile Popescu.

Și întrucât asupra problematicii morale, decurgând din sistemul filosofic motrian al personalismului energetic, s-au produs sporadic și puține referiri explicite, ne propunem să avansăm câteva considerații despre ea, ca parte ce face ca receptarea operei lui Motru să nu rămână ciobită, ci să se întregească (să fie întreagă).

Într-o comunicare prezentată la Academia Română, în ședința publică din 16 mai 1946, intitulată *Morala personalismului energetic* – pe care Vasile Popescu o evaluează ca „sistematizarea necesară unui compendiu de etică proprie” lui C. Rădulescu-Motru – acesta rezumă și sintetizează coordonatele esențiale ale viziunii sale asupra eticii (filosofiei morale), decurgând, ca o consecință, din nevoia de coerență a sistemului său filosofic. De altfel, chiar în primul capitol al acestei co-

³ Vasile Popescu, *op. cit.*, p. 84.

⁴ Vasile Popescu, *op. cit.*, p. 84.

⁵ *Ibidem*, p. 51.

⁶ *Ibidem*, p. 85.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

municări el face precizarea că „În paginile ce urmează, facem încercarea de a rezuma morala care decurge din principiile cuprinse în sistemul filosofic *Personalismul energetic*, în scopul de a răspândi cât mai mult în publicul românesc dragostea de muncă profesională și respectul pentru vocație”⁹.

Precizarea e bine venită, întrucât vizează îndeosebi metoda care asigură o corectă și comprehensibilă prezentare a moralei fondate pe un sistem filosofic¹⁰.

De remarcat dintru început că C.R. Motru insistă pe legătura dintre etică și sistemul filosofic pe care se bazează, cu referiri, de altfel, chiar la cazul său: „Comunicarea de față – preciza el – ar fi putut fi denumită și cu titlul de *Morala omului de vocație*, deoarece de fapt pe personalitatea omului de vocație ea își ajustează regulile morale de conduită. Am preferat pentru ea, totuși, titlul de *Morala personalismului energetic*, pentru a indica fondul comun care o leagă de scrierile noastre anterioare, dedicate personalismului energetic”¹¹. Aici este ideea care ne îndreptățește să ne delimităm de Vasile Popescu, care – deși recunoaște că „Filosoful român construiește în etape noțiunile etice de bază”, etica personalismului energetic fiind rezultatul principalelor „lucrări în care analizează, dezbate în amănunt și elaborează temele fundamentale pentru împlinirea unui sistem etic”¹² – o consideră totuși ca „implicită”, ca „proto-etică”, eu fiind de părere că ea este explicită, intricată și integrată ca etică propriu-zisă, ca o componentă structurală a concepției sale filosofice de ansamblu. Argumentul meu constă în specificația lui Motru că această scriere în domeniul eticii are un fond comun și se leagă cu cele anterioare din sfera filosofiei sale sistematice (metafizică, gnoseologie ș.a.).

Considerațiile preliminare pe care Motru le face – deși, spune el, datorită evidenței, enunțarea lor este aproape de prisos – sunt, în opinia lui, necesare „pentru a preveni orice confuzie din partea publicului”¹³. În acest sens el arată că:

1. Regulile de conduită morală, care constituie ceea ce el numește „morala etnică sau naturală” și a căror sorginte se află în vechile obiceiuri și tradiții religioase, a căror continuare sunt, trebuie respectate de bună voie de către toți membrii societății.

2. Din ansamblul regulilor de conduită morală, unele rămân apanajul eticilor „elaborate de filosofi și care completează în general sistemele filosofice ale acestora”, constituind morala filosofică; altele însă sunt în strânsă legătură cu sancțiunile promovate de societate în interesul ei, fiind astfel încorporate legilor civile și penale, formând ceea ce se cheamă „morala legală sau morala legiferată”¹⁴. Morala filosofică, fiind fără sancțiuni și obligații, „se execută” fără constrângeri, în timp ce morala legală sau legiferată, în înfăptuirea ei, presupune constrângerea. Este lesne de înțeles că Motru se oprește în analiza sa asupra

⁹ Constantin Rădulescu-Motru, „Morala Personalismului energetic”, în *Analele Academiei Române*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, 1946, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, p. 4.

¹² Vasile Popescu, *op. cit.*, p. 51.

¹³ Constantin Rădulescu-Motru, *Morala Personalismului energetic*, p. 4.

¹⁴ *Ibidem*, p. 1.

moralei filosofice care decurge din principiile cuprinse în sistemul său filosofic, *Personalismul energetic*.

3. Explicarea completă și profundă a raportului dintre om și natură nu este posibilă decât dacă se are în vedere „un criteriu moral pentru alegerea regulilor de conduită ale omului”. Un astfel de criteriu, deși dificil de exprimat, subliniază Motru, „el se definește cu ușurință, generalizând principiile care fundează sistemul filosofic”¹⁵. Ca urmare, crede el, similitudinea principiilor pe care se bazează sistemele filosofice face să existe o similitudine și a regulilor de conduită pe care ele le recomandă. Dar sistemele filosofice diferă în funcție de condiții de timp, spațiu și cultură, și tot astfel, din cauza acestei nesfârșite varietăți de circumstanțe, există diferențieri între conduitele oamenilor. Pentru a convinge, Motru oferă numeroase exemple în acest sens: o concepție etică a unui filosof idealist nu se aseamănă cu aceea a unui filosof materialist; o concepție etică a unui filosof idealist sau materialist din Antichitate nu se aseamănă cu aceea a unui filosof idealist sau materialist din zilele noastre; noțiunile (conceptele) utilizate în etici din același sistem, dar din epoci diferite, au înțelesuri aproximative, întrucât ele își diferențiază înțelesul de la om la om, prin progresul științei și tehnicii¹⁶.

4. „Faptele omenești, din orice punct de vedere ar fi studiate: fie din cel psihologic, fie din cel sociologic sau din cel moral, în experiența noastră (a lui Motru – n.n., C.S.) sunt date totdeauna ca fiind faptele unei personalități individuale sau sociale”¹⁷. Caracterul faptelor omenești „de a fi personale este în natura lor de ordin constitutiv”, ceea ce înseamnă că „din această cauză ele nu pot fi scoase din configurația personalității”¹⁸, căreia îi aparțin. Specificul lor constă în aceea că, spre deosebire de celelalte manifestări ale energiei fizice, într-o eventuală cercetare științifică, ele nu pot fi desprinse de personalitatea făptuitoare, pentru a putea fi măsurate în spațiu, timp și greutate, în mod izolat fiecare. „Faptele omenești, precizează Motru, pentru a fi științific înțelese, trebuie să fie totdeauna puse în legătură cu personalitatea care le-a dat naștere”¹⁹.

Această convingere care, spune el, „este comună tuturor filosofilor personaliști”, îl delimitează net de „metoda recomandată de ideologia dialecticii materialismului, după care mentalitatea și moralitatea ar fi reflexele structurii economice în care omul trăiește, iar nu exprimarea propriei personalități a acestuia”²⁰. În vădită opoziție și contradicție cu materialismul dialectic și istoric, Motru susține și postulează punctul său de vedere personalist, că e mai logic de a promova reforma structurii economice a societății, după cerințele morale ale personalității, decât invers, să aservești cerințele morale structurii economice, care, în istorie, nu de puține ori, s-a dovedit că a fost impusă prin forța brutală²¹.

¹⁵ *Ibidem*, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*, p. 3.

¹⁷ *Ibidem*, p. 4.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, pp. 4–5.

²¹ *Ibidem*, p. 5.

În comunicarea rezumativă prezentată Academiei, în 1946 – an considerat de unii autori ca fiind anul care indică sfârșitul *de facto* al carierei (activității) lui științifice –, C.R. Motru explicitează cu multă limpezime cum a ajuns la tipul uman pe care concepția sa etică îl propune și îl promovează – *omul de vocație*. Gradualitatea abordării temei – manifestată în succesiunea logică a celor trei lucrări fundamentale: *Elemente de metafizică*, *Personalismul energetic*, *Vocația* –, indică preocuparea de-o viață a filosofului român de a oferi o explicație nouă problemei corelației dintre conștiința personalității omenești și restul naturii, alta decât cele propuse până la el de diferitele sisteme filosofice. În acest context el arată, pe de o parte, neajunsurile dualismului în explicarea relației dintre macrocosmosul obiectiv prezentat de natură și microcosmosul omenesc subiectiv, iar, pe de alta, avantajele propriei concepții moniste a energiei, capabilă să cuprindă, deopotrivă, fenomenele de conștiință și fenomenele fizice²². Căci, în viziunea lui filosofică, „Între conștiința persoanei omului și natură, există o unitate de structură și evoluție. Personalitatea omului este ultima formă de energie spre care evoluează întreaga energie a naturii; ca atare, în conștiința acestei personalități adevărurile cu caracter de necesitate și universalitate nu sunt, cum susține Kant, produsele împreunării unor forme a priori cu experiența provocată de energia naturii, ci sunt legile imanente ale evoluției dintre om și natură”²³.

Am considerat acest scurt popas asupra principiului teoretic fundamental statuat de Motru „pentru realizarea aptitudinilor vocaționale ale omului”, necesar în vederea comprehensiunii procesului de întrupare a „personalității înzestrate cu vocație”. Căci, deși se bazează pe principiile teoretice ale personalismului energetic, abordarea omului de vocație nu este pur teoretică, ci, în mare măsură, una practic-aplicată. De altfel, în chiar definiția omului de vocație, C.R. Motru face apel nu doar la „temele de morală filosofică” antice și moderne, ci și la elementele de viață reală, practică, în principal la „munca inventivă și productivă, adevărata pârgă a progresului”²⁴.

Omul de vocație se definește prin chemare pentru ceva. În înțelesul larg al cuvântului, om de vocație poate fi numit orice om care vine pe lume, „căci orice om dacă vine pe lume, vine prin evoluția naturii. Și orice om venit pe lume îndeplinește un rol, o chemare²⁵ (chiar și cel în condiția de simplă existență vegetativă). În opinia noastră, ne aflăm aici în plină *explicație care aparține antropologiei naturale*, de vreme ce omul este produsul evoluției naturale.

Dar omul de vocație pe care îl are în vedere morala personalismului energetic nu este acela care se limitează la (se mulțumește cu) regulile de conduită pe care le găsește în obiceiurile și morala legiferată ale mediului său de viață, *deci nu oricine și oricare*, ci doar acela care are o chemare „pentru împlinirea unui rol special, și anume, de a mijloci evoluția omenirii spre o epocă de cultură...”²⁶. Cu

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 9.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

alte cuvinte, în sens restrâns, omul de vocație pe care îl are în vedere morala personalismului energetic este „omul pe care-l cheamă natura, dăruindu-l cu însușiri anumite” în vederea desfășurării unei munci creative și spornice ce constituie adevărata forță motrice a progresului omenirii. Părerea noastră este că de data aceasta *Motru a trecut într-un alt plan al abordării – cel al antropologiei culturale*, de vreme ce misiunea omului de vocație este făurirea culturii. O astfel de abordare nu era cu totul nouă: mai fusese utilizată, cu rezultate notabile, de Dimitrie Gusti și de discipolul său, Petre Andrei, care, amândoi, au fundamentat la noi teoria personalității creatoare de valori²⁷.

Morala personalismului energetic are în vedere tipul omului de vocație, conceput ca un tip reprezentativ (etalon), ce aparține lumii ideale, inexistent aiodoma în realitate și net diferit și necomparabil cu tipurile umane pe care le-au fundat și la care s-au raportat sistemele de morală filosofică (omul socratic – înțelept și cumpătat, al Antichității; omul creștin – iubitor al aproapei, al evului mediu; omul cu inițiativă care luptă pentru o alcătuire mai dreaptă a ordinii sociale sau ca îndrumător sau factor hotărâtor în destinul omenirii, al epocii moderne).

Omul de vocație nu este un dat, nu apare prin generație spontană, ci „trebuie să așteptăm constituirea treptată a acestui tip”²⁸; cum preciza, de altfel, Motru, „evoluția omenirii merge spre tipul personalității omului de vocație”²⁹.

Primul pas în acest proces evolutiv îl constituie apariția profesioniștilor de elită odată cu profesiunile libere. Căci fiecare bun profesionist are în activitatea sa ceva din care se constituie vocația. Acest ceva vizează acele reguli de conduită morală care-i facilitează apropierea de vocație. Căci dacă profesionistul de elită și omul de vocație se aseamănă în ceea ce privește inteligența și aptitudinile speciale de muncă, ei se deosebesc (disting) însă în ceea ce privește însușirile morale. Deci morala – prin criteriile și valorile ei – face diferența. Oamenii obișnuiți se conduc după regulile unei morale naturale, rudimentare induse de „subterfugiile” cântec, joc, câștig, care le înlesnesc traiul în mediul lor de viață, în timp ce omul de vocație are și se conduce după o morală aparte, superioară, care îi facilitează afirmarea însușirilor și aptitudinilor într-o activitate creatoare pusă în slujba celorlalți (comunității, societății, omenirii).

Oferind o astfel de perspectivă asupra moralei, considerăm îndreptățită aprecierea lui Vasile Popescu conform căreia „Dezinteresarea și atitudinea anti-egoistă, ambele fundamentate pe un colectivism stimulator pentru dezvoltarea individului, definesc sintetic orientarea esențială, de bază a gândirii etice a lui Motru...”³⁰.

Căutând să adâncească înțelesul psihologiei omului de vocație în viziunea personalismului energetic, Motru se oprește asupra diferenței, semnalată mai sus,

²⁷ A se vedea lucrarea noastră *Rostiri etice în filosofia românească. Studii de istorie a filosofiei morale românești*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, ediția întâia – 2008, ediția a doua – 2010.

²⁸ Constantin Rădulescu-Motru, *Morala personalismului energetic*, p. 8.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Vasile Popescu, *op. cit.*, p. 51.

dintre omul de adevărată vocație și „muncitorii și profesioniștii ceilalți”. Astfel, el subliniază că „Prin o fericită mutație sufletească natura i-a diferențiat pe acești oameni de ceilalți membri ai omenirii, dând precădere, în complexul muncii lor, unor dispoziții nobile de entuziasm și dezinteresare, care, la ceilalți oameni, stau înnăbușite sub presiunea unor dispoziții egoiste”³¹. Se desprinde cu ușurință ideea lui Motru că „Mecanismul dispozițiilor nobile, din sufletul oamenilor de elită” se conjugă intim cu (derivând chiar din) „mecanismul muncii”, mai ales cu complexul muncii profesionale care duce la formarea complexului de vocație³².

În complexul muncii de vocație – indiferent de forma specializată și tipul de muncă – doi sunt factorii principali: conștiinciozitatea (caracterizată prin o fericită îmbinare de inteligență, aptitudini înnăscute și sentiment de răspundere) și imaginația creatoare (întreținătoare a entuziasmului pentru muncă și a dorinței de permanentă perfecționare).

Dorința de perfecționare continuă dezinteresată, motivată și izvorâtă doar din aspirația căutării și realizării de sine, fără a fi condiționată de promisiuni vizând avantaje materiale, amenințări cu pedepse etc., îl deosebește pe omul de vocație de ceilalți muncitori sau profesioniști.

În demersul său, Motru a urmărit să degaje elementele de noutate pe care le aduce concepția sa etică ce derivă din sistemul său filosofic original de ansamblu – *Personalismul energetic*. Astfel, se întreabă el, dacă morala personalismului energetic și-a găsit instrumentul („mijlocitorul”) realizării societății perfecte în omul de vocație așa cum își au și celelalte sisteme de morală în tipul ce și l-au ales, prin ce se mai deosebește ea de acestea? Răspunsul dat de Motru este lămuritor, mai ales prin recursul pe care-l face la distincția între formă și conținut: „Din punct de vedere al Logicii formale, deosebirea nu se constată”, ea scăpând unei judecăți conduse de aceasta, dar aceasta nu înseamnă că o deosebire nu ar exista. Ea există și e profundă, venind „din conținutul de fapt pe care-l dau, pe de o parte, celelalte morale și, pe de altă parte, *Morala Personalismului energetic*, noțiunilor de societate și de tip ales ca înfăptuitor al îndatoririlor morale”³³.

Constantin Rădulescu-Motru constată cu acest prilej că neajunsurile moralelor filosofice (teoriilor etice) de până la el au drept cauză „conținutul lor constituit din punct de vedere static”, ceea ce impietează atât asupra moralității prezente (ca atare), cât și asupra idealului moral, făcându-l inoperant: un simplu postulat teoretic cerut de construcția sistemului de morală, destinat să nu se realizeze vreodată, căci chiar dacă s-ar realiza, din momentul acela sistemul de morală s-ar dovedi de aici înainte fără folos³⁴. Or, Motru consideră că morala *Personalismului energetic* se întemeiază pe evoluția vieții omenești ca pe o realitate fundamentală și, în consecință, noțiunile ei de societate și de om cu vocație sunt definite ținându-se seama de evoluția lor; deci conținutul ei nu e constituit din punct de vedere static, ci, dimpotrivă, dinamic, decurgând firesc din

³¹ Constantin Rădulescu-Motru, *Morala personalismului energetic*, p. 12.

³² *Ibidem*, p. 13.

³³ *Ibidem*, p. 17.

³⁴ *Ibidem*.

unghiul de vedere al evoluției. Referindu-se tocmai la conținut, Motru atrage atenția că morala omului de vocație se axează în principal pe îndatoririle morale pe care el (omul de vocație) le are către sine însuși și către societatea în care trăiește. Astfel:

- omului de vocație i se cere respectarea unor reguli severe de igienă corporală și spirituală;
- omul de vocație trebuie să se abțină de la împlinirea poftelor Eului personal, care-l poate împinge „la acte de dominație, de vanitate și de îmbogățire materială, precum și la compromisuri de tot felul în viața sa privată și publică”;
- omul de vocație trebuie să fie chibzuit cu timpul, în sensul economisirii lui, ca și cu avutul încredințat lui, pe care nu trebuie să-l cheltuiască „în scopuri lăturalnice menirii sale”³⁵.
- omul de vocație nu trebuie să fie stăpânit de invidie.

Toate aceste îndatoriri către sine, cerute de morala personalismului energetic, au menirea să înfrâneze pornirile morale negative izvorâte din *Eul* încă nedeplin organizat prin deprinderile de muncă, care se manifestă haotic, dezordonat. Cine este sub dominația acestui *Eu* incipient, nematurizat, arată că se află într-o stare de personalitate amorfă, departe a acționa eficient pentru binele omenirii. Or, omul de vocație are un *Eu* matur, bine organizat, care-l dirijează spre o personalitate constituită pe baza statorniciei deprinderilor de muncă, ale cărui realizări țin-tesc binele obștesc și nu împlinirea unor pofte egoiste³⁶ („capricioase”).

Dar morala personalismului energetic nu se deosebește prea mult de celelalte morale în ceea ce privește îndatoririle către sine, ci, mai ales, în ceea ce privește îndatoririle către societate. Astfel:

- omul de vocație trebuie să aibă voința de a se cunoaște pe sine însuși. Cunoscându-se pe sine, omul de vocație, are măsura puterii sale de muncă;
- omul de vocație are îndatorirea de a cultiva adevărul și sinceritatea către sine;
- corelată cu nevoia de adevăr este îndatorirea de a se elibera de sub tirania ideologiilor politice și sociale bazate pe fanatism;
- în activitatea sa, omul de vocație trebuie să dovedească conștiinciozitate și sentiment de răspundere;
- omul de vocație trebuie să-și depășească egoismul și să dovedească „solidaritate cu omenirea”³⁷.

C.R. Motru acreditează ideea că regulile de conduită morală se stabilesc în perimetrul dependenței reciproce dintre trei factori: munca, civilizația, înmulțirea populației, în sensul precizat de el că „Nu poate fi populație deasă acolo unde nu este civilizație și nu poate fi civilizație, unde nu este muncă”³⁸. Așadar, vocația se instituie într-un complex de circumstanțe, din care nu lipsește cultura: „...Vocația

³⁵ *Ibidem*, p. 14.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 21.

și cultura se sprijină între ele în mod reciproc. Vocația dă primul impuls culturii, dar cultura la rândul ei, răspândindu-se, deschide din ce în ce mai mult în sufletul omenirii drum liber nobilelor dispoziții înnăbușite până aici de dispozițiile care împiedicau formarea complexului de vocație³⁹.

O interdependență a altor trei factori, pe care o evidențiază Motru, este aceea „între munca făcută din vocație, producție și viața populației”, în sensul că „Un popor cu populație numeroasă și cu cerințe de cultură înaltă, nu poate avea un viitor asigurat decât dacă are în mijlocul său oameni de vocație, căci aceștia, prin geniul lor de invenție, dau producției ritmul necesar unei continue creșteri și perfecționări⁴⁰. Lui Motru îi repugnă, ca imorală, munca depusă pentru a câștiga cât mai mult în plan material, mai ales atunci când aceasta s-a desfășurat fără spor de producție și nu a condiționat câștigul de calitatea muncitorului. În plan moral, o astfel de stare conduce la o „anarhie desăvârșită în conduita cetățenilor” (muncitori și capitaliști, deopotrivă).

În condițiile în care în societatea contemporană se instalează o discordanță între îndatoririle morale, la care aderă toată lumea, și faptele pe care le prezintă experiența, Motru prevede în morala personalismului energetic mijloace de îndreptare: „Cu aceasta și începe rolul său de moralist al filosofiei fondate pe Personalismul energetic⁴¹.

În finalul comunicării sale, într-un „mic rezumat”, Motru conchide că tipul moral preconizat de el – omul de vocație, se definește printr-o atitudine supra-conștiincioasă și identificare sufletească cu produsul muncii lui. Prin aceasta, el devine paradigmă pentru contemporanii săi. El produce o „mutație” radicală în conduita omului în procesul de muncă. Căci „un nou imperativ moral trebuie să înlocuiască imperativul moral al industrialismului capitalist. În locul muncii la împlinire pentru câștig personal: munca pornită din vocație spre folosul comunității omenești⁴². Acesta este imperativul categoric al moralei filosofiei personalismului energetic. El iese, depășindu-l chiar, din cadrul obișnuit al moralei profesionale, întrucât „realizarea lui implică îndatoriri care se extind atât asupra conduitei individului muncitor, cât și asupra comunității omenești⁴³.

Aceste îndatoriri privesc: pregătirea individului pentru a asculta de chemarea naturii și de a-și închina viața acestei chemări; sprijinul și încurajarea din partea societății de a se cunoaște pe sine însuși; existența în societate a unui climat de obiceiuri sănătoase; organizarea politică a comunității omenești⁴⁴. Toate însă se varsă în imperativul moralei Personalismului energetic, care cere ca „munca să fie spre folosul comunității omenești”, cu o condiție de prim ordin: organizația politică a comunității omenești să merite ca munca de vocație să fie făcută în folosul ei. Ca urmare, acest imperativ presupune și trebuie să fie însoțit de reforma în organizarea

³⁹ *Ibidem*, p. 14.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 28.

⁴¹ *Ibidem*, p. 26.

⁴² *Ibidem*, p. 29.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

comunității omenești. Înfăptuirea practică a acestui imperativ este un deziderat, dar nu o utopie, pentru că, precizează Motru, există în contemporaneitate „începuturi” și „perspective de viitor” pentru realizarea lui (de pildă, „Perspectivele de viitor pe care le deschide Organizația Națiunilor Unite îi prezic, dimpotrivă, o apropiată actualitate”⁴⁵).

Concluzii cu privire la trăsăturile esențiale care individualizează filosofia morală motriană, dându-i *propriul* față de alte filosofii morale care s-au afirmat de-a lungul timpului:

1. C. Rădulescu-Motru promovează *o morală altruistă*, care repudiază egoismul, invidia, orgoliul, vanitatea și alte tare de conduită ce se subsumează unui comportament egolatu.

2. C. Rădulescu-Motru promovează *o etică a acțiunii izbăvitoare a societății* de „imperfecțiile inerente epocii sale de dezvoltare, care trebuie înlăturate prin activitatea membrilor săi”.

3. C. Rădulescu-Motru promovează *o morală optimistă*, în viziunea sa aceasta deținând un rol foarte important în creșterea gradului de civilizație, întărirea sentimentului de răspundere și a celui de solidaritate în viața socială.

4. C. Rădulescu-Motru promovează *o morală a sancțiunii sociale* pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a îndatoririlor morale către societate, dar nu lăsată pe seama conștiinței fiecăruia (care, de altfel, nici nu are drept de sancțiune, decât, cel mult, remușcarea de conștiință), sancțiunea principală fiind, după el, „îndatorirea la valoarea muncii prestate de cineva”: „După valoarea muncii realizate într-o societate, orice om știe dacă este sau nu asigurat viitorul societății” – iată criteriul moralității sociale la Motru. Ca urmare, precizează el, „Fundată pe legile evoluției omenirii, Morala Personalismului energetic, în deosebire de celelalte morale, își restrânge astfel îndatoririle sociale la realizarea unui singur scop și anume, la crearea de condiții optime pentru o perfectă organizare a muncii. Ea face din îndatoririle la muncă, după modelul muncii omului de vocație, temelia morală pe care să se sprijine înmulțirea și civilizația omenirii viitoare”⁴⁶.

5. Fără a fi o morală profesională propriu-zisă, morala filosofică a personalismului energetic motrian *este axată pe activitatea de muncă conștientă*, care îi dă omului măsura demnității sale și îl formează ca pe un contributor paradigmatic la existența și progresul societății: „Realizarea lui (a imperativului moralei personalismului energetic – n. n., C.S.) duce la o armonioasă contopire a moralei profesionale cu organizarea unei comunități omenești bazate pe imperativul moral al muncii tuturor, după aptitudinea fiecăruia, spre folosul tuturor”⁴⁷. „*Munca pornită din vocație, spre folosul obștesc*” este, în etica lui Motru, *criteriul moralității individului și, totodată, instrumentul propășirii comunității omenești*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 30.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 3.